

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔ ՄԸ Ի ՆԱՓՈԼԻ

Վատիկանու պաշտօնաթերթը « Osservatore Romano » 10-11 Ապրիլ 1933, Թիւ 85 (22, 148), էջ 2, սիւն՝ 2-3, զվեզ շատ հետաքրքրող հետեւեալ տեղեկութիւնը կու տայ.

ՆԵԱՊՈԼԻՍԻ՝ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Նեապոլիս, Ապրիլ. — Այս օրերուս մէջ, Ս. Գրիգորի Հայոց պատմական ու հոյակապ վանքը՝ նաեւ Ս. Լիկուորոյ՝ կոչուած, իր գեղարուեստական բոլոր մեծագին հարստութեամբ, խաչելեալ Երկրպագու՝ Քոյրերու հաստատութեան յանձնուեցաւ. որոնց զխաւոր կեդրոնը՝ Գրեմոնա քաղաքին, Ս. Գրիգոր (եկեղեցւոյն) մէջ կը գտնուի: Արդէն տաճնակ մը տարիներէ ի վեր, Սերաֆինի՝ Բենեդիկտեան Գերարգոյ Աբբայն, որ այն ատեն Երիւսից Ս. Ժողովի Քարտուղարն էր, իր անձնական այցելութեան մ'առթիւ (Մայիս 1923), տրամադրած էր, որ խնդրական վանքը, « իր բոլոր ժամանակաւոր գոյքերով, ինչպէս իր ամբողջ իրաւունքներովն ու պարտականութիւններովն հանդերձ, վերը յիշուած խաչելեալ Քոյրերու կրօնաւորական միաբանութեան յանձնուէր: Եւ որպէսզի Բենեդիկտեան այդ դարաւոր վանքին և իր սրբոյն՝ յաղթող Նահատակին և Հայ Եպիսկոպոսին յիշատակը մշտնջենապէս մնայ, նոյն Միաբանութիւնը Ս. Բենեդիկտոս Աբբային յատուկ պաշտպանութեան ենթարկուի »:

Խաչելեալ Քոյրերը, պատկան իշխանութեանց միջամտութեամբ, ստանձնեցին՝ ոչ միայն շէնքերը, այլ նաեւ ամբողջ սրբազան սպասները:

Խաչելեալ Երկրպագու Քոյրեր, Աղիս. Աստուծոյ Մարիամ Բիա Նողարի Խա-

չեանէն՝ հաստատուելէն վերջ, Նախախնամութեան մասնաւոր ակնարկով մը, արդէն 1922 էն ի վեր՝ պատմական մեծ նաստանին մէջ մուտք գտած էին: Ազնուատոհմ Յուլիա Գարաւիլա Սիրինեանոյ Աբբասուհին, 1930ի Յունուարին վախճանելու միջոցին՝ զիրենք փափաքած էր. սա, Բենեդիկտեանց կարգին Ս. Գրիգոր Հայոց (վանքին) յետին Աբբասուհին եղաւ, և զրեթէ յետին վանականը: Ազնուական ու բարեպաշտ Աբբասուհին տեսնելով հասարակութիւնը սակաւաթիւ մայրապետներու վերածուած, միանգամայն՝ ուրիշ միաբանութեան մը կողմէ օգնութեան հարկն զգալով, որով կարելի ըլլար հոյակապ տաճարին պաշտաման հոգ տանիլ և աստուածային ժամերգութիւնները շարունակել. և, միեւնոյն ատեն, որպէսզի կարենար իր կրօնակից քոյրերուն եղբայրասէր զօրավիգն հանդիսանալ, ջերմեռանդ աղօթքներ բարձրացուց առ Աստուած, որպէսզի երկնաւոր կամքն իրեն յայտնուէր: Սիրինեանոյ բարեպաշտ Աբբասուհին, հազիւ խաչելեալ Քոյրերուն հանդիպեցաւ, համարեցաւ զանոնք Աստուծոյ իրեն զրկուած. որով առաջին օրէն իսկ իրենց հետ սուրբ և սերտ մտերմութեամբ կապուեցաւ, որ մօտ տասը տարի, ցորչափ ապրեցաւ, երբեք չմեղկացաւ:

Հոն՝ ուր այժմ Բենեդիկտեան՝ հոյա-

1. S. Liguoro, Թերիւս Ս. Գրիգոր հայկական անուանակոչութեան աղաւաղ ձեւն ըլլայ.
2. Suore Crocefisse Adoratrici.
3. Serva di Dio Maria Pia della Croce Notari.
4. Շատ դիւրաւ « Բենեդիկտեան » անունը կը դրոշմէ հայկական վանքին վրայ ու կ'անցնի յօղուածագիրը. սակայն ով զիտէ թէ ո՞ր Հայ բարեպաշտ իշխանը շինել տուած է զայն: Օտար մը երբեք փոքր պիտի չընէր միշտ Ս. Գրիգոր Հայոց անուամբ կոչուել իր կառուցած վանքը: Զուտ հայկական հաստատութիւն է:

կապ տաճարը կը կանգնի, հին ատեն՝ Դեմետրիոն կանգնած էր. որ Դիոսկուրեանց տաճարին հետ, թէպտրոնով ու մայր եկեղեցիով՝ կը շրջապատէր « աւագոստական հրապարակը », զոր հիմակ՝ ըստ Նոպլիէի « Ամիս մը Նէպոլիսի մէջ » զրուածքին, մեծաւ մասամբ Ս. Լաւրենտիոս վկային ամբողջական շէնքը բռնած է:

Ըստ հին աւանդութեան մը, Ս. Հեղինէ կոստանդիանոսի մայրը, հեթանոս տաճարը՝ քրիստոնէի փոխեց, անոր վրայ վանականաց ապաստանարան մ'աւելցընելով Ս. Պանդալէոնի հովանաւորութեան ներքեւ: Լեւոն Խաւրացւոյն օրով, քրիստոնեայք պատկերամարտից զայրութէն փախչելով՝ ապաստանեցան յիտալիա և մասնաւոր կերպով ի Նափոլի: Ահա ճիշտ այս ատենն է որ մեր երկրներուն մէջ սկսան անթիւ վանքեր կառուցուիլ Ս. Բարսղի կանոններուն ներքեւ: Արեւելքէն հոս ապաստանող վանական կոյսերէն ու մանք, Լուսաւորիչ կոչուած՝ Հայաստանեայց Ս. Գրիգորի նշխարները միասին բերին, որոնք Ս. Գեղարիսի ստրկաւագատուն մէջ զետեղուեցան, որոնց մօտ ծնունդ առաւ իրենց նախնական վանքը, (որուն պատճառաւ մինչեւ ցարդ ալ կը կոչուի Ս. Գրիգորի Հայոց Հոգեւորն):

Երթալով աւելի ընդարձակուեցաւ, այնպէս որ այն Քոյրերը զրաւեցին ամբողջ Նոսդրիանոս կոչուած կողմը, վերոյիշեալ սարկաւագատան վերաբերեալ մատուցներովն ու տներով:

Հին վանքերն իրենց արտաքին ձեւով, լաւ է յիշել, արեւելքի Լաւրիներուն նման մենաստաններ էին, մեծաւ մասամբ շատ մը տուններէ կազմուած, իւրաքանչիւրին մէջ հաւատաւոր մը՝ երկու սպասաւորներով. չորս կողմը պարիսպ մը, ներսէն՝ մէկ կամ աւելի մատուռներ ու նենալով, պզտիկ քաղաքի մը նման:

Ըստ կալանդէի « Սրբազան Ուղեցոյցին », բաց ի Ս. Գեղարիսի հին եկեղեցիէն, կը յիշուին նաեւ Ս. Փրկչինն ու Ս. Սիբաստիանոսինը՝ ծագմամբ ու թուականով՝ անստոյգ:

Ոմանց թուեցաւ թէ Սարգիս Առաջին կամ Սարգիս Դ. դուքսը հոն Հայոց Ս. Գրիգորի (անուան) եկեղեցի մը կառուցանել տուած ըլլայ, քանի որ Աբբասուհին այդ ղեկավար ընտանիքէն Մարիամ ոմն էր, և թէ՛ այդ թուականէն սկսեալ, Քոյրերը՝ Բարսեղեանի տեղ Բենեդիկտեանի փոխուած ըլլան: Այն հին եկեղեցին մնաց մինչեւ ԺՁ դար: Հոն Արակոնայի Փրեղերիկ Ա. 1443ին՝ զահաժառանգ հռչակեց զԱլփոնս Բ. իր որդին: Հոն տեղաւորուեցան 70 կանոնիկոս հաւատաւորներ, իրենց վանքը 1561ին փլած ըլլալով. սակայն փութով անկից ելան՝ թագուհի Երկնից՝ կոչուածը շինելու համար:

Այժմու վանքը 1561ին կառուցուած է, Լաւրեոսի Գարաշչիոլոյի արքասութեան օրով, որ է ըսել Տրիտենդեան Ժողովքէն վերջ. որ՝ իր բազմաթիւ բարեկարգութեանց հետ՝ կուսանաց վանքերուն ալ իր առանձին ուշադրութիւնը դարձուց, և զիրենք պարտաւորեց միաբանական կեանքի, վանական առանձնութեան և մինչեւ ցարդ յուժի եղող կարգ ու կանոնաց: Առաջին Աբբասուհին որ հանդիսապէս ուխտեց՝ Յուլիա Գարաշչիոլոն եղաւ (27 Դեկտեմբ. 1570). ինչպէս նաեւ առաջին բարի օրինակը հանդիսացաւ, իր սեփական տունը՝ իր իսկ ձեռքով քանդուելուն մէջ:

Իսկ հիմակուան եկեղեցին, 1574ին, նշանաւոր Ֆուլուիա Գարաշչիոլոյի կամ. ըսելը շինուեցաւ՝ որ վանքին Տարեգիրքը՝ յօրինեց, և որ իր Լուկրետիա մօրաքրոջ յօրինեց, և որ իր Լուկրետիա մօրաքրոջ հետ՝ ձեռք ձեռքի տուած, հինը քանդելէն վերջ՝ Յովհ. Մկրտիչ Գաւանիի՝ նկարչին գծազրուեցամբ, նոր եկեղեցի մը կառուց:

1. Piazza augustale.
2. Nobile: Un mese a Napoli.
3. Fondaco (di S. Gregorio Armeno). Պանդոկ ըսել է, սակայն ըստ մեր եկեղեցական լեզուին և ըստ իմաստին՝ հոգեւորական տներ:
4. Regione Nostriana (յառուկ անուն մ'է).
5. Galante: Guida Sacra.
6. Regina Caeli.
7. Fulvia Caracciolo: Cronaca del Monastero.
8. Giov. Battista Cavagni.

նուիրելով զայն Ս. Գրիգորի Հայոց (անուան)։

Այդ վեհ և գեղարուեստական Տաճարը, Նէպոլիտի Արքեպիսկոպոս Երանաշնորհ Պօղոս տ'Արեցցոյի ձեռքով օծուեցաւ, որ թէպէտ ինեանց կարգէն էր։

Իսկ 1576ին, Պայանոյ քաղաքին Ս. Հրեշտակապետ՝ կոչուած վանքը շինուելով, անոր վեց մայրապետները՝ Ս. Գրիգորի վանքիներուն միացան, իրենց հետ բերելով Ս. Յովհ. Մկրտչի արեան երկու շիշերէն մին։ Անցեալ դարու առաջին կիսուն (1824) ձուլուեցան ատոնց նաեւ Տոնարովիդայի Բոյրերը, Մկրտչի արեան

միւս շիշն ալ բերելով։ Եւ վերջապէս 1864ին՝ միացան ատոնց նաեւ սրբուհի Բաղրիցիայիները, միասին բերելով այդ սուրբ կոյսին մարմինն ու արիւնը, ինչպէս նաեւ Երանուհի Ակլայինն ու Գրիգորի Ս. Բեւեռը։

Այսքան կարեւոր գործի յաջող ելքին՝ Գերերշանիկ Արքեպ. Կարտինալը, չիւնայեց իր համակրելի և հեղինակաւոր աջակցութիւնը, իր ներկայացուցչին Գեր. Յովսէփ Տէ-Նիգոլայի՝ Թեմական Աթոռակալին ձեռքով։

Թրգմ. Հ. ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳՍԵԱՆ

1. S. Arcangelo a Baiano.

ՏԵԿԻՆ ԼԵԽՍԻ ՍԵՐՈՒՄԵԱՆ

ՍԵՐՈՒՄԵԱՆ չենք ըլլար եթէ ըսենք որ մեր մէջ շատ դանդաղ եղած է գեղարուեստի ըմբռնումը գրականութեան քով։ Կարծես ցաւի օրեր հարկաւոր էին որ այդ մարզին մէջ ալ յառաջագիւղէին։ Եւ տեսանք քաղաքակիրթ Եւրոպան որ զմայլանք և դափնի կը ձօնէր գեղարուեստի նուիրուող տաղանդներուն. հայերուն անգամ։ Ո՞վ պիտի չզգայ ամօթ՝ տեսնելով մեզմէ աւելի խանդավառ ու սիրահար Փրանսացին և իտալացին Շահինի, Փուշմանի, Թոգաթեաններու խնկարկու։

Արուեստագէտի և շնորհալի հայ արուեստագէտի մը փայլուն աստղը միջագային երկնքին վրայ, Կովկասէն մինչեւ Եգիպտոս, մինչեւ իտալիա, Զուիցերի, Ֆրանսա, Գերմանիա, հայ աստղ մը որ կը շողշողայ Սիրանոյշ — Արեւեան — Օ. Սեւուսեան — Փափագեան — Շահխաթունի և այլն, համաստեղութեան մէջ՝ անշուշտ Տիկին Լիւսի Սեւուսեան—Արզումանեանն է, որուն վերջերս տուած հմայիչ փորձերը վենետիկոյ մէջ հայ ու եւրոպական

ընտիր նմոյշներու, մեզ խանդավառեց պարզ արձագանգէն անդին համեստ տուրդեր նուիրելու — ինչպէս պիտի յիշենք թերցողները մեր խոստումը — իր ձայնին և բեմական արուեստին շուրջ. և եթէ ոչ արուեստագէտի հիմնական և խոր վերլուծում մը, գէթ անկեղծ գնահատութիւն մ'ընել կ'ուզենք մեր ընթերցողներուն հետ իր արուեստին՝ որուն մէջ ճարտարօրէն զուգած է շնորհ և կորով միանգամայն, ըմբռնումով մը որ ինչքան խոր՝ նոյնքան վստահ է։

Արուեստագէտ տիկինը, ծնեալ Խանտանեան, Աղեքսանդրապոլսեցի, հազիւ միամեայ՝ իր ծնողքին հետ կը փոխադրուի Թիֆլիս։ Գեղարուեստի ասպարէզը կը թեւակոխէ Թատերաբեմով, 1914ին, անուանի դերասան Օվի Սեւուսեանի հետ՝ որուն ամուսինը կը դառնայ յաջորդ տարին։

Վեցամեայ գործունէութեան ընթացքին իր բեմի ընկերներն են եղած մեր լուսագոյն և կարող դերասանները՝ Սիրանոյշ,

Արեւեան, Սեւուսեան, Վ. Փափագեան, Մայսուրեան, Ալիխանեան, Արմենեան, Շահխաթունի, Սաթենիկ Աղամեան են։ Իր սիրած դերերը հետեւեալներն են եղած. ՌուսաՆա — Սիրանոյ տը Պերժըրաք Ե. Ռոստան, Ռումսերիքներ՝ Ռոստանի, Մարգարիտ — Պատուի համար, Սեդա — Հին Աստուածներ, Հիւրի — Արցունքի հովիտ։

Տիկին Լիւսի միակ և մեծ ուսուցիչը բեմին վրայ՝ Օվի Սեւուսեանն էր, տաղանդաւոր դերասան, զոր մահը խլեց անկէ երիտասարդ հասակին մէջ, 1920ի գարնան, Կ. Պոլսի մէջ։ Սակայն այդ դերասանը կ'ապրի արուեստագէտ տիկնոջ մէջ իր մեծ ազդեցութեամբ՝ որով կերպաւորած է անոր հոգին. և դեռ այսօր կը ծառայէ անոր արուեստի ասպարէզին մէջ որպէս շուստոր փարոս. որով անվերապահ է և մեծ՝ տիկնոջ երախտագիտութիւնը հանդէպ անոր, որուն կը պարտի ամբողջ գաղտնիքն իր արուեստին և բանալին բոլոր յաջողութիւններուն՝ թէ՛ Թատերական և թէ՛ քնարական աշխարհի (drammatique և lyrique)։

Օվի Սեւուսեանի մահէն վերջ սակայն կարծես՝ Տիկին Լ. Սեւուսեան շեղում մը կ'ընէ իր ասպարէզին, ինչպէս ոմանք կ'ըսեն։ Երեւոյթին մէջ գուցէ այդպէս ըլլայ, սակայն մենք գիտենք որ անոր ըլլայ, սակայն մենք գիտունք ու փարուր սկզբնական և խոր ձգտումն ու փարուր նրդին համար էր, որուն համար բնութիւնն օժտած էր զինք ձայնով մը՝ որ գեղեցիկ ու սրտազրաւ է։

Որքան ողջ էր Օ. Սեւուսեան՝ Տիկին Լիւսի՝ ի սէր իր ամուսնին՝ ընկերացաւ անոր տրամաբիք արուեստին. սակայն երգի սէրը վառ կը մնար իր հոգոյն մէջ, և իր ձայնին հմայքն զգացուցած էր հայ և ռուսական երգի կոտորներով զորս կը լսեցնէր մեծ պատերազմի օրերուն՝ բարեգործական երեկոյթներու և ընտանեկան հաւաքոյթներու մէջ։ Գեղարուեստագէտ բարեկամներու անընդհատ հիացումին և ստիպման ազդեցութեան տակ արդէն նէ վճռեւ էր մշակել իր ձայնը. և 1918ին էր որ կը մտնէր Թիֆլիսի երաժշտանոցը

ուր հետեւեցաւ երգի զլիաւոր և մեծանուն Ուսուցչապետ Levitzkyի դասընթացներուն։

Այդ շրջանին արդէն արուեստն սկսեւ էր աւելցնել հմայքն իր ձայնին. ու նէ Ուս. Լեւիցկիի քաջալերութեամբ և առաջնորդութեամբ, ոգեւորուած երաժշտական արուեստով, կու տար քանի մը երգահանդէսներ, որոնց արձագանգը հայ և ռուս մամուլին մէջ նպաստաւոր և քաջալերիչ էր արուեստագէտ տիկնոջ առաջին քայլերուն։

*

Մեր մէջ շատ անգամ շատ մը տաղանդներ անփայլ կ'անցնին և երբեմն ամուլութեան կը դատապարտուին՝ միջավայրին սնանկութեամբ, ինչպէս նաեւ գիտակցութեան թերիով մը, որ կը զրկէ զիրենք կարեւորագոյն աշխատանքէ մը որ հարկաւոր է տիրանալու համար արուեստի շնորհին, և անով զգացնելու և հմայելու։

Տիկին Սեւուսեան սակայն կերպով մը բախտաւոր եղաւ, քանի որ երգի և բեմի գիրկը մեծցաւ. և որքան ինքնածին իր մէջ սէրը երգին՝ նոյնքան գնահատուած էր իրմէ արուեստը իր մոգիչ զօրութեան մէջ. որուն համար ան չբաւականացաւ մեր բնաշխարհի երգին հովուական եւ քնքուշ շունչով միայն, այլ տիրացաւ նախ ռուսականին անկեղծ, թափանցիկ ու կայտառ նկարագրին, ռուսից վերջ հայեացքն ուղղեց Արեւմուտք՝ եւրոպական վսեմ ու դասական գծերն իւրացնելու։

Ասոր համար էր որ 1920ին Կովկասէն Փարիզ անցաւ, ուր պարապեցաւ կատարելագործելու երաժշտական ուսումն և իր ձայնը, ունենալով որպէս ուսուցիչ համբաւեալ Litvine: Վերջին փայլը սակայն իտալիայէն պիտի առնէր, որ դասական երկիրն է գոյնի և երգի թրթռացումներուն։

Եւ Տիկին Սեւուսեան Փարիզէն Հոմ կը փոխադրուէր 1921ին, ուր յաջողութեամբ աւարտելով իր մասնաւոր դասընթացը տուաւ իր կատարելագործուած արուեստի փայլուն երախայրիքը «Cavalle-